

Výroční hodnocení činnosti Psychologického ústavu ČSAV
za rok 1970

=====

1. Nejdůležitější vědecké práce

Výzkumná i teoretická práce všech pracovníků ústavu byla v r. 1970 obdobně jako v letech předcházejících soustředěna na řešení úkolů komplexního úkolu X-18 "Problémy psychiky a její sociální funkce". Ústav byl koordináčním pracovištěm hlavních úkolů X-18-2 a X-18-6.

V hlavním úkolu X-18-2 "Problémy psychologie učení a vývoje" (koordinátor prof. Linhart) se oddělení psychologie učení soustředilo na řešení dílčího úkolu X-18-2/1 "Výzkum kognitivních a motivačních faktorů v lidském učení", v němž byla rozpracována nová koncepce psychologie učení a řešení problémů. 1) Pokračovala teoretická a experimentální analýza vytváření programů a strategií v učení a řešení problémů a ve zkoumání kognitivní zaměřenosti metodou třídění znaků a pojmové identifikace. 2) V rámci studia kognitivních procesů pokračovaly výzkumy metodou Domino testu (k tomu zkonstruována experimentální aparatura), provedeno zpracování výzkumných dat hry domino z hlediska teorie pravděpodobnosti a připraven projekt experimentálního výzkumu metodou Domino graf. 3) Sémantické výzkumy se týkaly jednak zjišťování sémantických vzdáleností slov a podobností geometrických obrazců a jednak experimentů s fonetickým symbolismem, navazujících na experimenty z roku 1969. 4) Výzkum učení při nízké aktivační úrovni se zaměřil na zjišťování možností vytváření podmíněných a diferenciacních reakcí ve spánku. V tomto roce byla též v rámci výzkumu motivačního vlivu fiktivní sociální normy na proces učení provedena analýza a interpretace experimentálních dat. 5) Byly nově konstruovány nebo zlepšeny některé aparatury pro výzkum pojmové identifikace, exploračního učení a párove-asociačního učení.

V dílčím úkolu X-18-2/8 "Podmíněný spoj jakožto model elementárních forem učení" bylo v oddělení vyšší nervové činnosti v rámci zobecnění časových a silových vztahů podnětů při tvorbě podmíněného spoje sledováno zpětné podmínění a to jak vývoj četnosti výskytu podmíněných reflexů s posilováním, tak vývoj latence. Potvrdilo se, že zpětné podmínění patří do jevů učení.

V hlavním úkolu X-18-6 "Psychologie osobnosti" (koordinátor prof. Tardy) se oddělení psychologie osobnosti zaměřilo na řešení dvou dílčích úkolů: 1) Vypracování koncepce struktury osobnosti, a to jednak formou teoretické historicko-kritické studie a jednak dotazníkovým výzkumem konceptu vlastní osobnosti ve srovnání s posudky od žáků a učitelů. 2) Funkce vůle v celku osobnosti, kde se prováděl multivariační výzkum volních vlastností a kde se dále zkoumal projev volních vlastností v písmu, vývoj hodnocení a norem ve vztahu k volním vlastnostem předškolního věku a kde se též prováděla šetření problému překonávání strachu.

Činnost oddělení sociální psychologie se soustřeďovala především na řešení dílčího úkolu státního plánu výzkumu X-18-3/5 "Psychologické problémy společenského začleňování a společenské činnosti člověka" spadajícího do hlavního úkolu X-18-3 "Problémy

Sociální psychologie". V rámci tohoto dílčího úkolu byly řešeny dva problémy: 1) Psychologické problémy člověka v civilizačních změnách. Výsledky výzkumů problémů tohoto okruhu jsou obsaženy ve sborníku "Motivace a civilizační proměny", připraveném pracovníky oddělení sociální psychologie. Kromě toho byl připraven orientační výzkumný projekt "Motivační funkce času v prožívání a chování člověka", který je nyní ve stadiu ověřování. 2) Psychologické problémy skupinové dynamiky se zvláštním zřetelem ke komunikaci. V rámci tohoto problému byl vypracován projekt experimentu "Vliv regresu či progresu výkonnosti na volbu partnerů a sociální srovnání v kompetičních a kooperativních skupinách, dále pak pokračovala analýza interpersonální komunikace při společné činnosti a vypracovány projekty na výzkum některých dalších dílčích otázek.

Kromě práce na dílčím úkolu státního plánu sezabývali pracovníci oddělení dalšími vědeckými úkoly. Pokračovalo se např. v konstrukci elektroakustické komunikativní sítě a byl vyroben systém laboratorních stolků.

Psychologický ústav ČSAV se v rámci spolupráce s jinými výzkumnými ústavu podílel na řešení dalších dílčích úkolů v některých hlavních úkolech badatelského výzkumu. Tak oddělení psychologie učení se podílelo na VIII-3-3 "Analýza psychické výkonnosti v učení dítěte", oddělení sociální psychologie spolupracovalo na úkolu VIII-12-10 "Duševní zdraví", oddělení vyšší nervové činnosti na úkolu II-4-3.

V psychofyziologické laboratoři Psychologického a Fyziologického ústavu ČSAV byl prováděn výzkum z dílčího úkolu státního plánu II-4-2 "Psychologie SMS".

Plnění základních úkolů státního plánu výzkumu v roce 1970 se setkávalo se značnými potížemi. Efektivnosti výzkumné práce byla na závalu divergence výzkumných témat a jejich malá koordinovanost. Individuální hlediska převažovala nad jednotícím cílem. S tím souvisí, že plnění některých dílčích úkolů pokračuje velmi pomalu. Neuspokojivé prostorové a přístrojové vybavení, které neodpovídá současné světové úrovni, je velkým nedostatkem a jednou z dalších překážek při plnění plánovaných badatelských úkolů.

2. Uplatnění výsledků vědecké práce

a) V praxi a ve výzkumu:

Ve školské praxi jsou ověřovány výsledky našich výzkumů v oblasti psychologie učení a řešení problémů. Metoda třídění znaků se ověřuje jakožto psychodiagnostická zkouška.

Nový přístroj na současné měření držátkového tlaku na podložku při psaní bude experimentálně prověřen v nejbližší době.

b) Publikační činnost:

Celkový počet odborných publikací je 50.

Nejdůležitější publikace jsou: Linhart J.: Proces a struktura lidského učení, 2. přepracované vydání, Praha, Academia - v tisku. Tato kniha vyšla rusky "Proces i struktura čelověčeskogo učenijsa" Moskva, Progress, 1970, 685 stran, a překládá se do polštiny "Proces a struktura lidského učení" Warszawa, Panstwowe wyd. naukowe. Dále je to Linhart J. (ed.): "Proceedings of the International Conference on Psychology of Human Learning", Praha, Psychologický ústav ČSAV, 1970. Celkový přehled publikační činnosti pracovníků ústavu - viz příloha.

c) Převzetí nových vědeckých metod jiným pracovištěm:

Ústavem obecné a pedagogické psychologie APN v Moskvě, SSSR, byla převzata metoda třídění znaků a pojmové identifikace, vypracovaná J.Linhartem a K.Třískou.

V Holandsku byla Universitou Nijmegen převzata metodika, vypracovaná dr. Kotáskovou na longitudinální výzkum dětí a jejich vztahu k rodičům.

d) Udělení vědeckých cen a odměn:

Dr. Kotásková obdržela v r. 1970 odměnu vědeckého kolegia pedagogiky a psychologie ČSAV za psychologickou část knihy Kaplan, Prokopec, Kotásková: "Tělesný a duševní vývoj soudobé generace našich dětí (Academia 1969).

Dr. Helus obdržel odměnu vědeckého kolegia pedagogiky a psychologie ČSAV za knihu "Psychologické problémy socializace osobnosti" - odevzdaná do tisku.

e) Nejdůležitější odezvy domácí i zahraniční:

V časopise Voprosy psihologii, č. 4, 1970, s. 169-179 vyšla recenze o pražské mezinárodní konferenci o psychologii lidského učení.

V Sovětském svazu vyšel v r. 1970 v nakladatelství "Progress" překlad knihy J.Linhart "Proces a struktura lidského učení". V Polsku byl dán do tisku polský překlad tohoto díla. V časopise Čs. psychologie č. 6, 1970 vyšel nekrolog na J.Exnera a v Čs. psychologii č. 2, 1970 bylo kladně hodnoceno celoživotní dílo K.Třísky.

Kladné hodnocení pražské konference o psychologii lidského učení se objevilo v serii článků v našem denním tisku a v rozhlase a v zahraničních odborných psychologických časopisech, jako je Canadian Psychologist (od V.Cervina).

3. Činnost vědecko-organizační a spolupráce s jinými orgány

a) Účast na mezinárodních akcích

- Mezi Psychologickým ústavem ČSAV a Psychologickým ústavem APN v Moskvě byla sjednána dohoda o spolupráci na výzkumech, rozvíjených oběma pracovišti;
- Prof. Linhart se aktivně zúčastnil symposia "O úloze společenských věd ve vývoji" (UNESCO, Paříž, 29.6- 6.7.1970);
- 3 pracovníci ústavu se aktivně zúčastnili konference podunajských psychologů ve Smolenici (září 1970);
- Doc. Janoušek se aktivně zúčastnil mezinárodního kolokvia o sociální psychologii v Tbilisi ve dnech 29.6.-4.7.1970 a mezinárodního sociologického kongresu ve Varně ve dnech 14.-19.9.1970;
- Oddělení vyšší nervové činnosti spolupracovalo s "Institutul de Cercetari medicale" Rumunské akademie věd v provádění experimentů vyhodnocení a publikování ve formě dvou přednášek.
- Dr.Bohdanecký byl členem přípravného organizačního výboru 7. kongresu Collegium Internationale Neuropsychopharmacologicum, který se konal v srpnu 1970 v Praze a je členem přípravného výboru 3. výročního zasedání European Brain and Behavior Society, která se koná v r. 1971 v ČSSR.

b) Služby a expertizy poskytované jiným pracovištím

se týkaly celé řady pracovišť, zejména v oboru psychodiagnostiky, zdravotnické, pedagogické a průmyslové psychologie, ale i jiných pracovišť jako např. Ústav státu a práva, ministerstvo školství a ministerstvo práce a sociálních věcí, Výzkumný ústav životní úrovně apod. Většinou vykonávali jednotliví pracovníci posudkovou a konzultační činnost.

c) Konference, symposia a semináře

- V odděleních se pravidelně měsíčně (někdy i 2x v měsíci) pořádaly semináře, na nichž jednotliví pracovníci referovali o průběhu a výsledcích svých výzkumů. Semináře byli přístupné i mimoústavním zájemcům.

- Oddělení sociální psychologie se podílelo na uspořádání semináře o otázkách motivace v rámci mezioborového týmu pro otázky VPR ve dnech 17.-18.2. v Liblicích. Toto oddělení bylo dále spolu se sekci sociální psychologie při ČPS hlavním pořadatelem metodologického a metodického semináře ze sociální psychologie, konaného 9. - 11.11.1970 v Liblicích. První seminář přispěl k prohloubení mezioborové spolupráce, druhý k zvýšení metodologické a metodické úrovně výzkumných prací v sociální psychologii.

d) Koordináční činnost v ČSSR

V r. 1970 byl ústav koordináčním pracovištěm pro hlavní úkoly státního plánu X-18-2 "Problémy psychologie učení a vývoje" (koordinátor prof. Linhart) a X-18-6 "Psychologie osobnosti" (koordinátor prof. Tardy)-viz kapitolu 1.

e) Spolupráce s rezortními výzkumnými ústavy a podniky
Výzkumný ústav pedagogický, Institut zahraničního obchodu, Institut poradenství, Ústav hygieny, Výzkumný ústav tělovýchovný.

4. Výchova vědeckých pracovníků a spolupráce s vysokými školami

a) Výchova vědeckých pracovníků

V roce 1970 byli školeni v ústavu 3 řádní aspiranti, externě byli školeni 3 aspiranti. Pro Psychologický ústav ČSAV byl školen 1 aspirant Fyziologickým ústavem ČSAV.

b) Spolupráce s vysokými školami

Na katedře psychologie FF UK v uplynulém roce přednášel a konal semináře 1 profesor, 1 docent, a 1 vědecký a 1 odborný pracovník. Na Universitě 17. listopadu přednášeli 3 pracovníci ústavu, 1 pracovník přednášel na fakultě dětského lékařství a 1 pracovník přednášel psychologii na katedře herectví AMU a kromě toho vedl v první polovině roku 1970 kurs pro absolventy vysoké školy zemědělské v oboru sociální a pracovní psychologie; 2 pracovníci přednášeli na pedagogické fakultě UK; 9 pracovníků ústavu vedlo nebo oponovalo diplomní práce z oboru psychologie. Kromě pedagogické a oponentské činnosti vykonávají vědečtí a odborní pracovníci činnost posudkovou a konzultační. Do práce na jednotlivých odděleních byli během roku zapojováni studenti a studentky FF UK. V obou ústavem koordinovaných hlavních úkolech byli zapojeni externí spolupracovníci různých vysokých škol v republice (pedagogická fakulta České Budějovice, VAAZ Brno, lékařská fakulta Hradec Králové, pedagogická fakulta UK Praha, pedag. fakulta Trnava aj.).

5. Ediční, kulturně politická a vědeckopopularizační činnost

Ústav vydává časopis Čs. psychologie, jehož hlavním redaktorem je ředitel ústavu a výkonnými redaktory 2 vědečtí pracovníci ústavu.

Ústav publikoval v r. 1970 materiály z mezinárodní konference o lidském učení.

6 pracovníků ústavu spolupracovalo se Socialistickou akademií. 3 pracovníci spolupracovali na přípravě oborové encyklopedie Život člověka, vydané Encyklopedickým ústavem ČSAV. V rámci vědeckopopularizační a kulturněpolitické činnosti spolupracují členové ústavu s řadou institucí formou přednášek nebo článků (Nakladatelství Orbis, ÚDa, časopis Výchovný poradce).

Všichni vědečtí a odborní pracovníci ústavu prováděli recenzní činnost pro potřeby časopisu Čs. psychologie, někteří z nich pro potřeby jiných časopisů (Sociologický časopis, Filosofický časopis) a pro potřeby nakladatelství (SPN, Státní zdravotnické nakladatelství aj.).

6. Závěry k další činnosti pracoviště

Přesto, že podmínky pro plnění úkolů, jež Psychologický ústav ČSAV v loňském roce řešil, se během roku značně zhoršily (nedostatek lidí, ploch, přístrojového vybavení), byly v tomto roce připraveny metodické předpoklady i konkrétní experimentální projekty jak pro vlastní výzkum v letošním roce i v letech příštích, tak i pro spolupráci s jinými badatelskými ústavy. Rokem 1970 se uzavírá období, během něhož byly ukončeny výzkumné úkoly z období 1965-1970. Odborná i ideová analýza, provedená zejména v druhé polovině r. 1970 ukázala, že ústav po přehodnocení celkové činnosti a na základě nově vypracované výzkumné koncepce a jí přizpůsobené organizační struktury může úspěšně plnit své další úkoly. Výrazem toho je i skutečnost, že ústav v nové pětiletce místo dosavadních dvou hlavních úkolů koordinuje tři hlavní úkoly badatelského výzkumu, které vyplynuly z výsledků rozsáhlých experimentálních výzkumů a z potřeb naší socialistické společnosti. Proto se jako jeden z nejdůležitějších požadavků při hodnocení celkového plnění úkolů ústavu jeví nutnost vybavit ústav nejnútnejší experimentální základnou. Z dosavadních zkušeností v badatelské činnosti ústavu vyplynuly i další úkoly a potřeby, zejména potřeba systematictější koncentrace na hlavní a společensky významné úkoly a potřeba dalšího zpracování a kritického hodnocení metodologických i ideologických aspektů prováděných výzkumů.

To jsou hlavní požadavky a úkoly, s nimiž ústav vstupuje do roku 1971.

Praha, 19. ledna 1971.

Prof. dr. J. Linhart, DrSc, v.r.
ředitel ústavu